

ŠAH-MAT: FIGURA KRALJA U KULTURI

Figure na šahovskome polju stoje poredane simetrično zrcalno, kako naglašava redateljica i dramaturginja, mentorica i profesorica Mira Muhoberac u svojim predstavama *Yorick*, *Čekanje: Čehov i Beckett* i *Samuel Beckett: Svršetak igre*, sastavnim dijelovima velikoga umjetničko-znanstvenoga projekta i velike predstave *Trilogija o Snu: Ludilo, Čekanje, Igra*, u kojima glumim najviše figure i osobe u tipu Kralja. Bijele se figure zrcalno preslikavaju u crne figure. Svaka od šahovskih figura ima svoj negativni šahovski par na drugoj strani simetrične, kvadratne šahovske ploče. Osim toga, svaka se od šahovskih vojski zrcalno odražava s desne i lijeve strane: top (kula) se odražava u topu (kuli), konj (skakač) u konju (skakaču), lovac u lovcu, a kralj u kraljici (muški princip u ženskome principu). Osim prema kontrastnom zrcalu u kojemu se odražava crno-bijeli aspekt igre, šahovsko polje nudi mogućnost promatranja šahovskih figura u rodnome zrcalu. Na šahovskoj ploči postoji i mogućnost dijagonalnoga preklapanja brojeva u slova i slova u brojeve, tj. trokutasto, ukošeno zrcalno preklapanje jezičnoga i matematičkoga univerzuma. Ta šahovska ploča jest kvadratni prostor igre uokviren brojem osam: osam polja u duljinu i osam polja u širinu: $a \times a$ u jeziku ili 8×8 u matematici. Broj osam označava svemirsku ravnotežu i mogućnost promjene oblika. To je okomit, vertikalni broj sastavljen od dvaju krugova i to tako da se jedan krug nalazi gore, a drugi dolje. Gornja polovica toga savršenoga broja povezana je s prostorom božanstva i nebesa, a donja polovica s prostorom ljudi i zemlje pa broj osam kao stablo spaja božansko sa zemaljskim. Stavi li se broj osam u horizontalno položaj, dobiva se rukopisno glagoljično slovo *i*, matematički znak za beskonačnost i simbol za besmrtnost koji se još više potenciraju dvama krugovima. Kralj se na šahovskoj ploči kreće u osam različitih smjerova za jedno polje. Time stvara oko sebe krug u kojemu se on, vladar i moćnik, potomak i izabranik bogova, poveznica neba i zemlje, heraklitovski *nepokretni pokretač*, nalazi u središtu i osi šahovskoga polja; time kralj nadzire svih osam strana svijeta na osmokrakoj ruži vjetrova. Kralj se kao vladar nalazi u središtu kozmosa i univerzuma, oko njega se vrti i on okreće osam šahovskih polja, krug svijeta (*circulus orbis*), planeti i druga nebeska tijela, krug s osam žbica.

U tom središtu svemira i univerzuma, u središtu Sunčeva sustava, nebesa, svijeta, kraljevske palače, pozornice nalazi se prijestolje na kojemu kralj sjedi – povišena i istaknuta stolica koja označava božansko pravo vladara. Božje prijestolje okružilo je osam lavova i ono

gleda u osam smjerova. Svaka istaknuta i uzdignuta stolica u tome smislu može predstavljati poseban i važan položaj: biskupska stolica na oltaru, sudačka stolica u sudnici, [73. str.] profesorska. Kralj u desnoj ruci drži žezlo kao simbol kraljevske vlasti, zapovjedništva i moći. Žezlo je prefiguracija štapa, čarobnoga predmeta za izazivanje vremenskih nepogoda, dozivanje kiše i pokretanje podzemnih izvora, moćnoga egzorcističkog predmeta i predmeta za tjeranja neprijatelja, predmeta koji služi kao pomoć pri hodu ili letenju, falusoidnog predmeta koji označavaju raskoš, obilje i plodnost. Štap drži autoritativna i značajna osoba poput kralja, čarobnjaka, vještice, pastira, hodočasnika, biskupa, sveca, nastavnika, ratnika i liječnika. Dovoljno se sjetiti moći Mojsijeva ili Gandalfova štapa, ili pak štapa liječništva. Štap nije sredstvo udaranja i tlačenja, nego sredstvo pomoći, zaštite, oslonca i savjeta jer svojom okomicom kao i broj osam povezuje nebo i zemlju. Kralj u drugoj ruci drži zemaljsku kuglu. Ona u kraljevim atlasovskim rukama označava svijet, Zemlju, planet koji se okreće oko Sunca. Zemaljska kugla simbol je savršenstva i cjelovitosti, ali i kružnosti kretanja, cikličkoga ponavljanja i sunčeve besmrtnosti.

Karakterističan odjevni kraljevski predmet jest grimizni plašt. Plašt je ponovno kružna odjeća, odjeća kružnosti svijeta u kojoj se kraljeva glava uzdiže iznad same odjeće, u prostor božanskoga. Plašt ima i posebnu moć, a među najpoznatijim plaštovima jest plašt nevidljivosti koji se opet zbog svoje nevidljivosti povezuje s nadzorom i nadmoći. Prefiguracija plašta u usmenoj književnosti može biti čarobna košulja ili kabanica. To je i odijelo u koje se kralj zamotava, maskira i igra mimikrije ulazeći u svijet svojih podanika kako bi iskustveno doživio i proživio njihov svakodnevni život. Na kraljevoj glavi kao mjestu razuma, razboritosti i mudrosti stoji zlatna kruna kao zamjena za panovsko, božansko, bikovsko rogovlje. Krunjenjem, preoblačenjem i pomazanjem kralj od običnoga vođe izabranoga od strane puka postaje priznat od ostalih vladara. Taj je čin i postupak inicijacije u kojemu oholi i mladi kraljević postaje kralj dostojan svoje službe i božanskoga poslanja. Krunjenjem i odijevanjem kralj je posvećen i postaje Božji pomazanik. Zato se kralja ne smije ubiti, iako je svrgnut. Ubojstvom kralja dolazi do najgorih prokletstava (Zvonimirova kletva).

Astrološki i kozmološki kraljevski je simbol Sunce, središnje nebesko tijelo koje ljudima daje život i oko kojega se sve okreće; zvijezda koja se neprekidno rađa se i umire; glavno nebesko tijelo kružnoga oblika kao simbol savršenstva. Dovoljno se prisjetiti francuskoga kralja Louisa XIV. kojega se nazivalo Kralj Sunce. Sunce je vladar lava pa je kralj animalistički predstavljen lavom, vatrenim zodijačkim znakom, koji se svojim vrhovništvom uzdiže iznad ostalih životinja; lav je kralj životinja, simbol vlasti, moći, sunca,

zlata, svjetlosti, pravde i riječi. Krist je lav Juda, a evanđelist Marko prikazan je kao lav. Lav istjeruje demone i osigurava napredak, a odlikuju ga ambicija, ponos i plemenitost.

I simbolika kraljevskih boja povezana je sa svjetlošću i toplinom. Radi se prvenstveno o crvenoj (grimiznoj), bijeloj i zlatnoj boji. Muški, kraljevski aspekt crvene boja povezuje ju s [74. str.] vatrom, Suncem, solarnošću i snagom. To je posvećena boja rata i ljubavi, kraljevska i kardinalska boja. Bijela boja s jedne strane označava neispisanost, nedovršenost, neostvarenost, nevinost, neokaljanost i rođenje pa je to boja duhova, utvara, mrtvaca, luđaka i djece, a s druge strane bijela je boja povezana sa savršenstvom, mudrošću i smrću jer okuplja sve druge boje spektra. Budući da bijela boja označava početak i kraj, boju čovjeka u trećoj i sto i trećoj godini, to je boja ponovnoga rađanja, novoga života, milosti i preobraženja.

Kralj je zbog nabrojanih osobina i karakteristika predstavnik ideala koje svaki čovjek želi dostići. Govor je to o smrtnikovoju težnji za božanskim i vječnim: besmrtnošću, samostalnošću, veličini, jedinstvu, samoupravljanjem, cjelovitošću, savršenstvom i sl. Figura kralja ima i svoj antipod, negativnu zrcalnu sliku. Radi se o tiraninu. Tiranin, crni kralj, vladar je koji nosi isključivo negativne i izvrnute kraljevske osobine. On vlada kraljevstvom zla i zemljskoga svijeta koje obilježavaju rastrojstva i necjelovitost, sile i prijetnje, nepravednosti i bezakonja. Tiranin je tlačitelj naroda: uzima od njega bezrazložno samo za sebe, a ne dijeli ništa. Tiranin je sotonska figura, podzemnik, silnik, demon. On je lav koji osjeća neutaživu i nestrpljivu glad i kojega odlikuje iznimna nasilnost i naglost. Ironijski i parodijski aspekt kralja, iskrivljeno zrcalo, vidljiv je u dvorskoj ludi.

Kralj ima iznimno veliku simboličnu vrijednost u kulturi. Kraljevska se simbolika iznimno teško može odčitati intrinzično, izdvojena sama za sebe. Ona se ostvaruje spajanjem i međuprožimanjem drugih različitih, jednako bogatih, plodnih i proširenih simboličkih sustava, pa ju je potrebno promatrati kao preplet drugih simbola. Tako i kraljevi koraci ovise o ostalim figurama na šahovskome polju. Dođe li do šah-mata u kojemu je napadnut direktno kralj bez mogućnosti obrane, kralj je mrtav, figure se ruše, šahovska igra završava. Kralj je kristolika osoba, osoba uskrsnuća od koje sve počinje i s kojom sve završava; kralj je početak i svršetak, alfa i omega. Isus Krist je Kralj Kraljeva, a nedjelja Krista Kralja slavi se kao posljednja nedjelja crkvene i liturgijske godine, jedan tjedan prije prve nedjelje Došašća. S Kristom Kraljem počinje i završava vrijeme. Ciklički se kraljev život i smrt povezuju sa sunčevim ciklusom, rađanjem i zapadanjem sunca na horizontu i ritmom godišnjih doba (Perun i Veles), cikličnim kretanjem, uskrsnućem, bijelim preobraženjem, svojevrsnom reinkarnacijom i ponovnim rođenjem. Kralj se bira odlukom bogova i titula se nasljeđuje krvlju, ali iz ljudske perspektive izbor je kralja aletorički (Šaul, David, Matija Korvina) uz

povik: *Živio kralj!* Kontrastna igra života i smrti, neba i zemlje, stvaranja i razaranja, svjetlosti i sjene, mira i rata, crnih i bijelih kvadrata započinje. Šahovske se figure ponovno slažu: figure na šahovskom polju ponovno stoje poredane simetrično zrcalno. [75. str.]